

URTX

A PURÍSSIMA DE VERDÚ

Ramon Boleda Cases

LA PURÍSSIMA DE VERDÚ

Ramon

Boleda Cases

Estudiós
de la història de Verdú.

PÒRTIC

De les especials circumstàncies en què visqué la vila de Verdú durant molts segles sota la tutela del monestir de Poblet, n'ha derivat un potencial arquitectònic singular per la influència cistercenca, més sobretot en els conjunts del castell i de l'església parroquial. El temple –que sabem que s'estava construint a mitjans segle XIII i engrandint-se a mesura que la població creixia, deixant-hi l'empremta dels estils subsegüents al romànic inicial– era un ric estoig, un museu, amb els seus retauls, malauradament destruïts i cremats en la passada revolta. Pel seu esplendor i el context restant de la vila, el polifacètic Mn. Josep Cases batejava els segles XVI i XVII com “els segles d'or de Verdú”.

D'aquests segles, eren, a part l'orfebreria, que és de catedral, l'altar del Roser, el de Sant Flavià màrtir romà, el de Sant Ramon de Penyafort i el de la Puríssima Concepció. Al de la Puríssima dediquem aquest estudi, que pretén recollir tota la informació fins ara obtinguda, i li fa d'escorta el context o marc de l'època de l'escultor, del daurador i el de la vila. Per assolir-ho, a part del que s'havia publicat a *Nova Tàrraga* l'any 1972 i el que hem publicat al llibre *Santa Maria de Verdú i altres temes verdunins*, editat pel Grup de Recerques de les Terres de Ponent, l'any 1991 hi sumàrem les interessants aportacions del Dolça Jou Lafont (1993) i Josep M. Salisi Clos (1996).

La història de l'obra renaixentista i barroca de Catalunya és una història d'infortuni per la destrucció soferta l'any 1936, i més encara en el cas de la producció de l'escultor Agustí Pujol, el més famós i de més vàlua de la Catalunya del segle XVII. Una cita de 1662 l'anomena “*Aquel célebre artífice Pujol, tan conocido en España y Italia por la eminencia de sus obras*”.

El 1678 els propis escultors el citen entre els rellevants i insignes.

Per record d'ell i per sort de Verdú, ha quedat la peça mestra d'aquest autor. Mireu què diuen Martín González, César Martinell i J.R. Triadó: “La Puríssima de Verdú és l'obra mestra de Pujol, així com l'obra més reeixida de tota l'estatuària barroca catalana”.

Com més la contemplem, més atreu i fascina per la bellesa serena i per la qualitat d'execució, molt més, a partir de l'acurada restauració realitzada pel Centre de Restauració de Béns Mobles del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Restauració que ha posat al descobert la bona feina de policromia i daurat de la imatge feta per Gregori Farrer, pintor de Barcelona. El treball d'aquest artista és una filigrana miniaturista observada per primera vegada i descrita amb atenció per Josep M. Salisi. Fins ara ningú –potser perquè és l'imperceptible a causa de la pols i el fum– no havia tingut mai en compte l'afaiçonament policrom de la nostra talla.

No he trobat altres dades del daurador que les que es descriuen aquí. Serveixin, si més no, com a toc d'atenció per als estudiosos de l'art, per aprofundir en el camí de la policromia, tenint com a base la Puríssima de Verdú, històricament contractada pels jurats de la vila amb l'artista Gregori Farrer, altrament anònim per a mi, que bé es mereix dignificar-lo.

Rest a dir-vos finalment que si després d'haver llegit aquest recull us entren ganes de mirar i admirar la Puríssima de Verdú, feu-ho mirant-la de lluny i de prop per copsar-ne els més mínims detalls. Si sou sensibles a l'art, en quedareu meravellats i sereu partícips d'aquesta joia de la nostra terra, única al món.

LA ICONOGRAFIA DE LA IMMACULADA CONCEPCIÓ

Com a preàmbul al projecte històric per a la confecció del retaule de Verdú, no sobran unes traces per entrar en el tema de la Immaculada que amb anterioritat al dogma de fe havia estat tractat pels artistes.

Al tractar-se d'una prerrogativa de la Mare de Déu abans de la seva maternitat, s'ha de representar sense el seu fill Jesús. A mesura que els teòlegs van destil·lant i precisant el misteri de la Immaculada, els artistes, atents, procuraven plasmar el pensament d'aquells fins a obtenir la típica imatge de la Mare de Déu orant, amb les mans juntes damunt del pit, l'aureola solar entorn del cap, les dotze estrelles rematant raigs solars i la mitja lluna als seus peus. També n'hi ha amb la bola del món i la serp cargolada.

L'ARBRE DE JESSÈ

Ja des d'antic, un dels recursos que es van emprar va ser la representació de l'**arbre de Jessè**, i aquesta idea parteix de l'abat Suger de Saint-Denis, que al segle XI ordenà representar-lo en un finestral de la dita abadia. Uns precedents gràfics s'hauran de buscar en genealogies miniades de bíblies i beatus.¹ La genealogia de Jessè la trobem descrita a la Bíblia. Jessè era nét de Rut i pare de David. La profecia inspirada en les paraules d'Isaïes: "I brotarà una vara de l'arrel de Jessè i de la seva arrel pujarà una flor".

Ignorem d'on va treure la inspiració Agustí Pujol. Trobem un paral·lelisme amb un relleu del timpà de la catedral de Toledo del segle XV. A Bastanist, Baixa Cerdanya, s'hi troba una Mare de Déu romànica sobre peanya genealògica del segle XVII. I a la catedral de Burgos es representa l'arbre de Jessè en el retaule de Santa Anna o de la Concepció dels anys 1486-1488.

Verbalment, ens consta una composició semblant, però més reduïda, del mateix autor a la ciutat de Valls que desaparegué la passada guerra civil.

LA CONSECUCIÓ DEL RETAULE

Està comprovat que tant abans com després del moment que estem comentant, el comú de la vila, representat pels jurats, era qui costejava les obres de l'església, els altars, ornaments... fins i tot la cera, predicadors, música, orgue, i també era a cura del municipi la contractació de l'organista, entre altres més coses.

Figura 1.
La Puríssima després
de la restauració.

(Fotografia: Carles Aimerich. Arxiu fotogràfic del Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya)

Ens atrevim a pensar que a l'hora de contractar el retaule de la Puríssima hi hagué un interès raonable per buscar un bon escultor. En aquest cas, Agustí Pujol era el més acreditat del país. Precisament en aquest altar tal com es feia des de l'antigor, els jurats hi oïen la missa de l'Esperit Sant el dia de la presa de possessió.

Així com el batlle i el sotsbatlle eren nomenats per l'abat de Poblet, els jurats, que eren quatre, els escollia la vila. Es renovaven cada any, i el dia assenyalat de prendre possessió es reunien a la casa de la vila els entrants i els sortints. Aquests últims "es llevaven les insígnies (capell de tres puntes i gramalles), que entregaven als entrants i havent-se-les vestit i posades en senyal de possessió [...] han partit junts a la Iglésia ab lo Mgfc. Batlle de on ohida la missa de St. Esperit, en lo Altar de la Puríssima Concepció, se són tornats a la casa de la Vila [...] per continuar la reunió."²

CONTRACTE DEL RETAULE

"Capitulació y concordia entre los honorables senyors en Jaume Molner, Andreu Riber, Andreu Grényó y Joan Colomes jurats y lo Senyor M^a. Agustí Pujol escultor ciutadà de Barcelona per part altra als 11 dies del mes de juny de 1623.

Primerament. Que lo dit Sr. Mª Agustí Pujol escultor sobre dit ha de fer lo Retaule de la

Figura 2:
Escut de Verdú,
a la base de pedra de
l'altar de la Puríssima.
Agustí Pujol, 1623.
(Fotografia:
Ramon Boleda)

Concepció Immaculada de mostra conforme la trassa te lliurada y donada a dits senyors Jurats. Prometen fer-hi y obrar la Peanya de pedra la qual li hagen de fer portar a la Iglésia de la present vila los dits Srs. Jurats y dit Pujol obrarla conforme la dita trassa.

Item. Promet lo dit Sr. Agustí Pujol fer y obrar tot lo demás del dit Retaule de fusta de Alber bona y seca lo qual Retaule hage de estar obrat de obra elegida.

Item. Promet lo dit Pujol assentar lo dit Retaule en lo lloch on se li es designat que es en lo altar de St. Esteve lo qual haya de ocupar lo lloch demana a proporció així en la alçaria com amplaria conforme la trassa conté guardant les proporcions conté y conforme art se requereix.

Item. Es tractat que los dits Srs. Jurats li prometen donar la fusta que la present universitat y vila tenia aparellada de Alber y preparada per avui per a dita fàbrica y tot lo restant y demes fusta de alber que faltará per tota la sobredita fàbrica de dit Retaule promet lo dit Sr. Pujol proveirla a ses costos y gastos ab tal que dits Srs. Jurats y vila se oferyxen anarlo a cercar y portarlo a tres llegües entorn de la present vila de Verdu a gastos de la vila y mes li prometen donar morter y bastides.

Item. Sestableix el preu de 400 lliures moneda barcelonesa pagadores de la següent manera 100 ll. Per la festa de la Ascensió 15 de Agost primer vinent. 100 lliures apres en esser acabat y assentat lo primer cuerpo fins a la cornisa major sobre la figura de la Concepció. Altres 100 ll. Apres de ser acabat y assentat tot lo Retaule y figures y les altres 100 ll. Quant haurà sigut rebut lo dit Retaule.

Testes Pere Miquel Ciurana metge habitant en Tarrega y Josep Puig "faber lignario" de Montblanch.³

ANÀLISI I COMENTARI D'AQUEST CONTRACTE

Sortosament a l'Arxiu Parroquial es conserva aquest contracte que reforça la paternitat d'Agustí Pujol, els temps de fer-lo i altres trets que fan més atractiva l'execució d'aquesta obra.

Datat i signat a l'11 de juny de 1623 entre els jurats i Agustí Pujol. Encara que no digui, l'acte té lloc a Verdú en presència del rector en funcions de notari i tenint sobre la taula la "trassa" que prèviament Pujol havia "lliurada y donada" als jurats. Per la seva part, aquests es comprometen, naturalment, a portar-li la pedra tallada a l'església perquè Pujol hi gravi

a banda i banda de la peanya els escuts de Verdú, "conforme la dita trassa". (Fig. 2)

La fusta, element principal, diu, ha d'ésser "d'alber bona i seca". Per tant el projecte o idea de la construcció del retaule ja venia de lluny per poder estar en condicions de treballar-la. I, com anava a càrrec de la vila tallar-la, no s'aventurarien a escollir-ne qualsevol.

La fusta d'àlber era la més sol·licitada a Catalunya i havia de tenir les condicions òptimes per treballar-la, la duresa i també la freqüència i densitat de la veta. Si aquesta es corretjo-sa o al contrari s'estella fàcilment. Alguns defectes podien perjudicar la policromia en no adderir-se sobre les parts que la fusta escup les diferents substàncies resinoses, i sobretot calia tallar-la al període de la lluna apropiada, que d'això se n'assegurarien els jurats.

La fusta que pugui faltar anirà a càrrec de Pujol, encara que la vila es compromet a "anar-la a cercar i portar-la entorn de tres llegües" (17,5 km).

Estableixen el lloc de l'assentament, que serà "en lo altar de St. Esteve". Encara que el document no ho esmenti, hi havia abans la capella del Sant Esperit que com hem dit era l'altar on oïen la missa els jurats en prendre possessió de llurs càrrecs, i és per aquest motiu i no d'altre que en la part superior del retaule hi figura el relleu de la davallada de l'Esperit Sant sobre Maria i els apòstols.

Pujol presenta la "trassa" segons les proporcions del lloc d'assentament, que equival a dir que prèviament l'havia midat. Els jurats no reclamen cap esmena ni retocs, a diferència d'altres tractes similars. Aquest detall i l'accepta-

ció de la visura, que veurem més endavant, ens demostren que des de l'inici fins al final de l'obra la vila quedà satisfeta del treball de l'escultor.

Estableixen el període de lliurament del retaule, el preu i la forma de pagar-lo, que va ser paper moll, perquè la documentació posterior demostra que no es complí ni una cosa ni l'altra.

Diu Dolça Jou que el preu de 400 lliures barcelonines és una quantitat considerable, atesa la relativa grandària del retaule, així com l'escassetat de figures. Tot això ho atribueix a la categoria i bon renom de l'escultor, que ja destacaria entre els escultors de l'època. Havia nascut a Vilafranca i tenia aleshores 38 anys. Una experiència madura apresada de jovenet amb el seu pare, l'escultor Agustí Pujol, *el vell*.

Quant als testimonis, direm que són forans: Pere Ciurana és metge i en aquell moment habitava a Tàrraga; l'altre és de Montblanc, Josep Puig, "faber lignarum" (artesà de la fusta). Possiblement subministrador de fusta conegut de Pujol o dels jurats i el qui havia de proveir si en faltava.

El contracte no esmenta, com era de costum, donar a l'artífex allotjament gratuït, lliure de tatxes i talls i dels allotjaments de tropa.

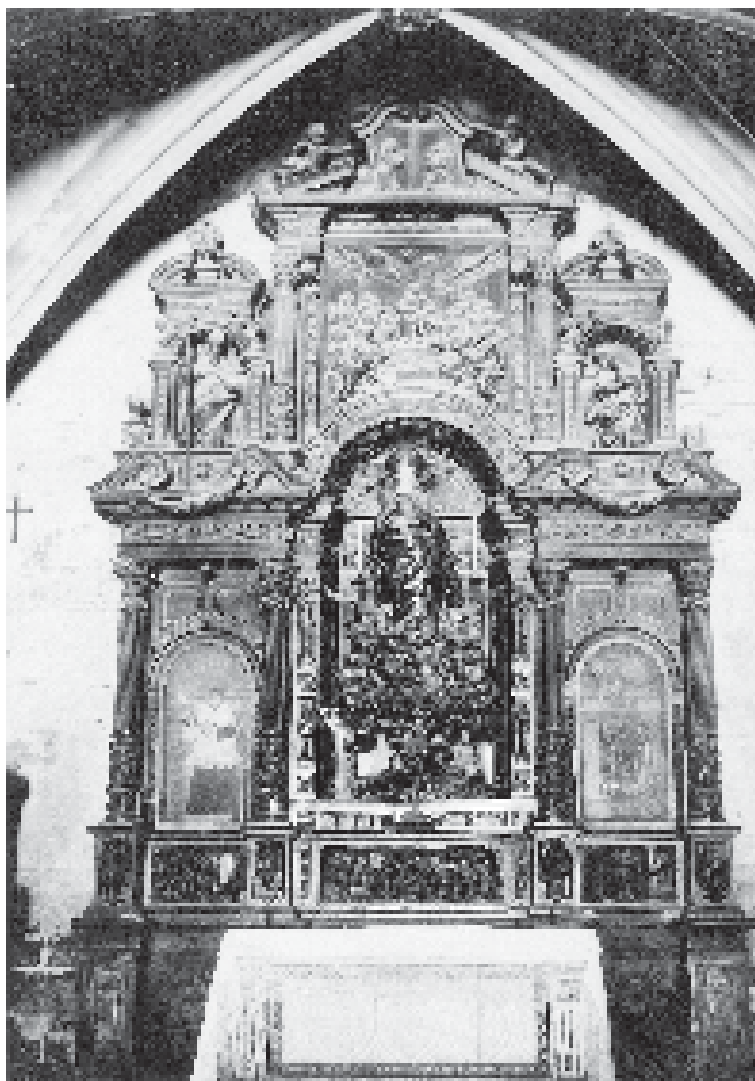
RECEPCIÓ DEL RETAULE

Dimecres, el primer de juliol de 1626, estant acabat, el reberen els jurats Pere Antoni Corretger, Antonio Castelló, Antoni Riber i Salvador Ramon, que encarregaren la visura al mateix Pujol.⁴

COMENTARI

Soprèn la simplicitat d'aquesta recepció. D'ordinari la visura, aparellada amb la recepció d'aquest tipus de contractes, la feien tècnics aliens, a meitat per meitat de les parts interessades. Devien quedar tan satisfets de l'obra, que és el mateix Pujol a qui proposen el vistiplau, quedant tot reduït a un pur o formulari tràmit obligat.

El retard del lliurament del retaule, que havia de fer-se al desembre de 1624, podria ser perquè en els mateixos anys va contractar dos relleus amb escenes de santa Bàrbara per a la capella de l'església de Vallbona i també una imatge de sant Isidre per a l'església parroquial de Vilanova i la Geltrú. Entre 1625 i 1628 treballa en el retaule del Roser d'Arenys de Mar amb la col·laboració de Josep Oliu. Les

obres que acabem d'esmentar foren cremades durant el fatídic estiu de 1936.

Tant l'obra com el pagament es retardaren, talment el peix que es mossega la cua. O l'obra no s'acabava perquè l'artista no cobrava, o no el pagaven perquè l'obra no s'enllestia.

CARTES D'AGUSTÍ PUJOL

A Mn. Josep Cases, que havia furgat als arxius locals, li havia sentit dir que, amb anterioritat a la guerra civil, havia vist i llegit dues cartes de Pujol que eren a l'Ajuntament de Verdú i on demanava als jurats la cancel·lació del contracte. En la que fins ara no s'ha trobat, segons Mn. Cases, Pujol manifestava que havia tingut unes despeses a causa d'una greu malaltia d'una filla seva. Tampoc són massa falagueres les notícies de la carta existent que segueix a continuació.

Figura 3. Altar de la Puríssima abans de la Guerra Civil (1936-1939).

Observeu la simetria de l'altar amb les voltes de l'arqueria. (Fotografia: Ramon Tous Teixidó)

1627
Agustí Pujol

Mr. Barrell abeto solto en ora q' quiden te
nim solat sibe es despoes de moltes malalties i cuo
rie anoyt auem ringut entre ma cosa i lo demo
logro tombe sobi a balls poch dieso cinque m. i lo
sua malaltia fova seren solat el for lo seuit
alors conseruavlang. lo donade desto es en for de
esto filo. de Aey amich meu q' per en conte tenim
entre los dos lie fet mo consignacio als foris pivots
pero que me folem merce caginda lo pago me d
de donos per odio de st. Pere que son sent Auey
li paguen moranto finit Auey. fagam merce en
camino als al foris pivots pero que demenge pago
pugo negrosior que more porato aseprado que luy
gen lo consignacio lie fet caginda lo pago
en aguardor alguns dies que ell enoxo me en
voro q' los foris pivots enoxo dir. me me mane
que pugo servir lo. Lo Aisto anuo aqui a los 5 pau
de los balls sibe que notu gofent de pororo
Cofor a m. i gof de Aey i juji a 4 de 1627

Agustí Pujol

TRANSCRIPCIÓ

"Sr. Borrell ab esta sabra com ara gloria deu tenim salut si be es despres de moltes malalties y quatre morts avem tingut entre ma casa y la de ma sobra també Sobí a valls poch dies a tingué item. Y la Sora (senyora) malaltia fora tenen salut lo Sr. sia servit a tots conservarls. Lo donador d'esta es un Sr. de esta vila de Reus amic meu y per lo compte tenim entre los dos li he fet una consignació p. (per) als srs. Jurats per a que me fosen merce caiguda la paga me an de donar per lo dit de St. Pere que son sent lliures li paguen noranta sinch liures. Faran merce encaminarlo als Sors. Jurats per a que diumenge pugo negociar que no reperara aseptada que hagen la consignacio li he feta y caiguda la paga en aguardar alguns dies que ell en asó me onrara y los Sors. Jurats cuan dic. Item me mane que pugo servirlo lo Cristo anira aquí ab lo St. Pau del Sor. Batlle si be que no so y sofert de portar-ho.

Lo Sor. A tots Gde. (garde) de Reus y juny a 4 de 1627.

Agusti Pujol
Sor. Borrell ⁵

COMENTARI A AQUESTA CARTA

Pujol saluda el senyor Borrell, a qui dirigeix la carta amb el prec emmeni als jurats al portador, que es de Reus i amic seu i pels comptes que es tenen entre els dos li facin una consignació de 95 lliures. Potser sí que Pujol havia escrit una altra carta sense èxit i potser per això, com a mitjancer, es dirigeix al Sr. Borrell.

Els Borrell tradicionalment eren cantirers i sagristans i el seu cognom figura moltes vegades com a padrins de fonts en les partides de baptisme, com ho foren en el bateig de sant Pere Claver, "Joan Borrell cantaré", així com a testimonis de molts documents notariais en els quals hi diu "sacristà". L'amistat i la confiança amb Pujol estaria avalada per les llargues xerrades d'un i altre a l'interior del temple, i qui sap si alguna figura del retaule va ser inspirada en el rostre de l'amic cantirer i sagristà. Pujol intima amb Borrell explicant-li una pila de calamitats de la seva família i també de la de Sabí (o un nom semblant) de Valls i de la seva senyora, però la "malaltia fora tenen salut lo Senyor sia servit conservar-la'ns". Al final, Pujol, sortint del tema, li diu a Borrell que el Crist que devia ser per la parròquia o per a ell, al no definir cap nom, anirà junt al sant Pau del senyor Batlle, que diu: "no so y ofert de portar-ho". O sigui que no ha insistit, no ha volgut abusar del portador de la carta. Signatura autògrafa d'Agustí Pujol.

CONTRACTE DEL DAURAT

Dia 30 de juliol de 1631. Verdú

"Los honorables Srs. Roch Joan Minguella, Jaume Molner, Joan Guiam, Salvador Ramon y Joan Ricard batlle y jurats en lo corrent any tenint per a les coses davall escrites plens poders del Consell particular de dita Universitat y lo Sr. Gregori Farrer ciutada de Barcelona però ara habitant en Cardona asserca de dau-rar y pintar la peanya y retaule de Ntra. Sra. de la Concepció de la present Iglesia ses feta la capitulació següent: Primerament los dits Srs. Jurats li prometen donar de la dita obra 450 ll. dich quatrecentes y cinquanta lliures pagadores ab tres iguals pagues, ço es al començar la faena cent cinquanta lliures, y al començar de dorar ço es enguixat tot lo retaule altres cent cent cinquanta, y lo restant rebuda la obra la qual sa haja de rebrer a començar dins de un mes.

Item. li prometen donar casa o lloch acomodat hon pugen estar y habitar per ell y sa familia. Item. Que li an de donar un fusté per abaixar lo retaule y assentar-lo.

Item. Dit Gregori Farrer promet donar y perfiscinada dita obra dins de dos anys contadors del dia present en enllà y que haja de fer tota la obra de sa propia ma ço es enguixar dorar y estofar tenint tota la obra correspondència a la bondad y estofadura que dit Gregori ha feta en la figura portatil de St. Flavià donant a cada figura lo que demane.

Item. Que durant la dita obra, lo trauen los dits Srs. Jurats indemne de tots talls peches y altres carrechs de la present vila donantli metge si ni ha en la vila y totes les demes franquesses de que usen els fills de la vila.

I los dits Srs. Y parts cada u per si prometen atendre y complir tot de dalt dit obligant dits Srs. Jurats y en dit nom los bens de la present universitat y dit Sr. Gregori se obligue tots sos bens y per mes seguretat done dit Gregori per la bestreta de la primera paga al Rnd. Sr. Simon Ortiz pvre. Resident en Solsona.

Fiat large et... juramento
venerb.

Testes Geronimo Riber predit
et Antoni Forns Arrendador dels drets
de la present vila."⁶

COMENTARI

Els artistes, en aquell temps, residien en el poble o ciutat on tenien la feina encomanada. Per això, a part que es digui que Gregori Farrer era de Barcelona, ell estava aquells dies resi-

dint a Cardona on treballaria. I per aquest motiu, els jurats li deixen casa per habitar junt amb la seva família, mentre durés el treball, lliure de càrrecs i “petxes” i “donant-li metge” diu (és curiós): “si n’hi ha”.

Segons el contracte el pintor Farrer havia d’acabar el daurat el juliol de 1633. Com no s’ha trobat la recepció del seu treball, s’ignora fins quan va treballar-hi. En canvi sí que sabem que l’estada a Verdú s’allargà, almenys, fins a l’abril de 1640, últim any que figura com a testimoni d’un contracte de bestiar. Són moltes les vegades que Farrer actua de testimoni i en els anys compresos de 1631 a 1640. Tan llarga estada podria atribuir-se a més projecció de feina a Verdú o en algun poble veí.⁷

Farrer porta com a mostra als jurats la figura portàtil de sant Flavià (era una imatge que es portava en un tabernacle a les processons i es va perdre l’any 1936) i els promet que el retaule serà a la “correspondència, a la bondad” de la mostra.

Figura 4. La Mare de Déu vista de costat, des d’on s’aprecia amb més claredat l’estat de gestació. (Fotografia: Josep M. Salisi)

També diu que daurà i pintarà la peanya i retaule. Això no es va observar ja que la peanya o repeu de pedra no sembla haver estat pintada i estranya més per l’afegit al marge del document, que diu: “y que no pugué demanar les millors que se seran fetes en dita obra y estigüe obligat a les pijores que en dita obra segons la prnt. Capitulació si trobaran”. Finalment estranya que a l’hora de la fiança dipositada a la bestreta la primera paga es faci a mans del reverent Simón Ortiz resident a Solsona.

DESCRIPCIÓ DE LA PURÍSSIMA I CONJUNT DEL RETAULE

La Puríssima, imatge central de l’altar, és un model d’equilibri i monumentalitat, i respon a les dimensions de 200 cm. x 100 cm. x 45 cm. Té un cos proporcionat, esvelt, elegant, i és una figura de gran dignitat. Denota una postura estudiada, en actitud de pregar i mostra una lleugera inclinació que juntament amb les vestidures dona un cert moviment a la imatge.

S’ha plantejat el fet i és tradició popular que la Mare de Déu es trobés encinta, abrigant en el seu si el brot terminal del llinatge de Jessè. La cintura i l’embalum del vestit, així com la posició de les mans descansant damunt el ventre, donen peu a aquesta suposició i així s’ha transmès de generació en generació.

La composició és molt equilibrada i crea molt espai a causa dels diferents plans de relleu. Mostra una perfecta simetria en la qual l’eix principal és el tronc culminant amb la figura de la Puríssima. Hi ha dotze caps de reis repartits, sis a cada costat. La figura de Jessè⁸ es recolza sobre el braç esquerre i serveix de base per a l’escultura. La vigorositat dels plecs de la vestimenta contribueix al bon fer de l’artífex assegurant una sòlida base, com podem veure en el gràfic adjunt.

Observant amb tot detall l’escultura, veurem que no hi ha cap vestit que tingui el mateix traç ni la mateixa decoració. Els més rics són el de la Puríssima i el de Jessè, ja que són els únics de cos sencer. Jessè porta un vestit de color torrat amb filigranes florals i motius geomètrics que honren el daurador Gregori Farrer. El coll i els punys estan cargolats i es veu l’interior del vestit de color vermellós que contrasta amb el to marronós del vestit. Pujol va detallar fins i tot els botons i els traus. Detall ponderat pel daurador que ens fa pensar en una constant connexió entre els dos.

La figura de Jessè duu una capa que al mig cobreix, és de to daurat a la part exterior, realçada per un voraviu de motius florals molt pe-

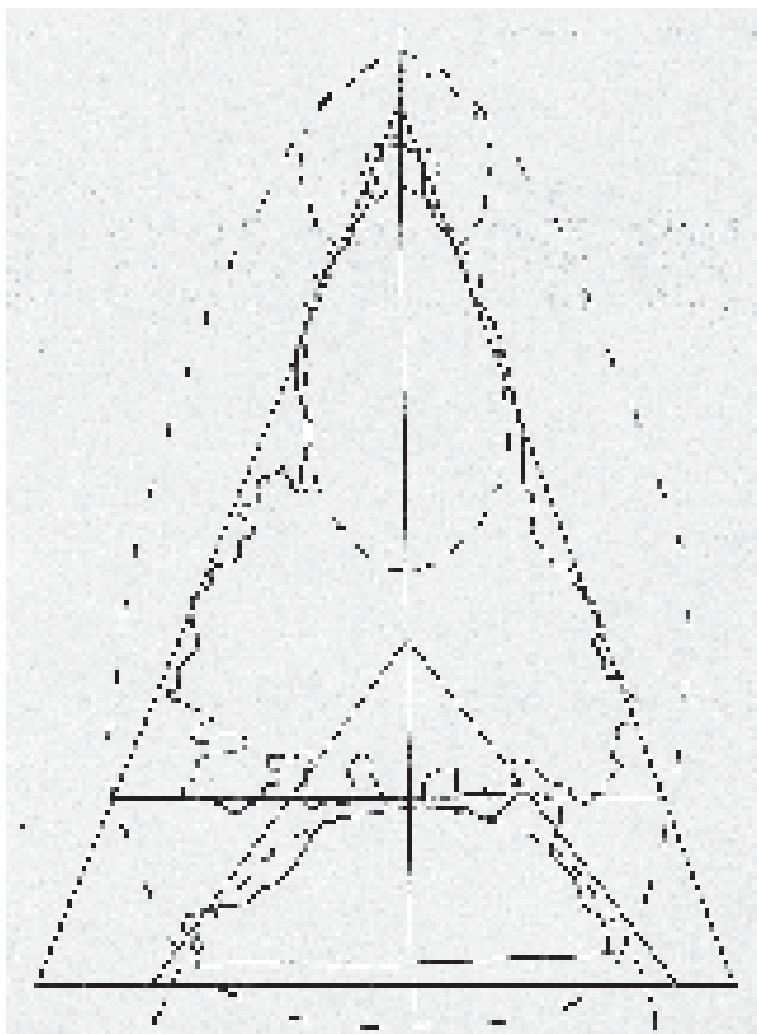
tits i daurats. L'interior de la capa està farcit d'altres motius florals i té una orla de medallons que li fan de voraviu. El calçat resulta ben original: porta una sandàlies d'una sola tira i una mena de mitjons que deixen al descobert els dits del peu. Cal destacar la barba del patriarca, que és l'única que té un aspecte canós com pertoca a la seva edat avançada.

La soca que surt del cor de Jessè és ferma i gruixuda i està decorada amb escates daurades fins arribar al fullatge, repartit d'una forma simètrica. Les branques de l'arbre donen com a fruit dotze caps que sobresurten d'un manyoc de fullatge. Aquestes fulles varien en el color i en el dibuix: unes són fosques amb escates daurades i les altres són vermelloses i estan cobertes de línies ondulades.

Els reis tenen unes faccions marcadament juvenes i es diferencien en diversos aspectes, tant en el vestit, com en la cara i la barba, uns llarga i estirada, altres llarga i caragolada, i altres curta i llisa. A més a més, hi ha també diferenciats els cabells, les corones i les actituds de cada testa.

Amb aquesta complexitat i actituds, l'escultura ens dona mostra d'un artista de múltiples recursos. El modelat dels caps és un exemple de tècnica escultòrica.

La Mare de Déu porta un vestit vermellós cinturat amb motius geomètrics i florals vermells i blaus. Als punys, l'autor ha donat la mateixa solució de Jessè: uns doblecs toscos i gruixuts. De damunt del vestit, en el qual destaquen els botons i els traus, en surt una altra peça de vestir, fina i transparent. Per sobre duu un mantell daurat amb una ampla sanefa al

voltant, plena de motius florals de tonalitats blaves i rogenques. D'aquest mantell destaca el seu interior o revés, decorat també amb temes florals. El mantell el duu arreplegat per damunt de la cintura i l'aguanta amb el braç

**Estudi o esquema
compositiu de
l'escultura de la
Puríssima**

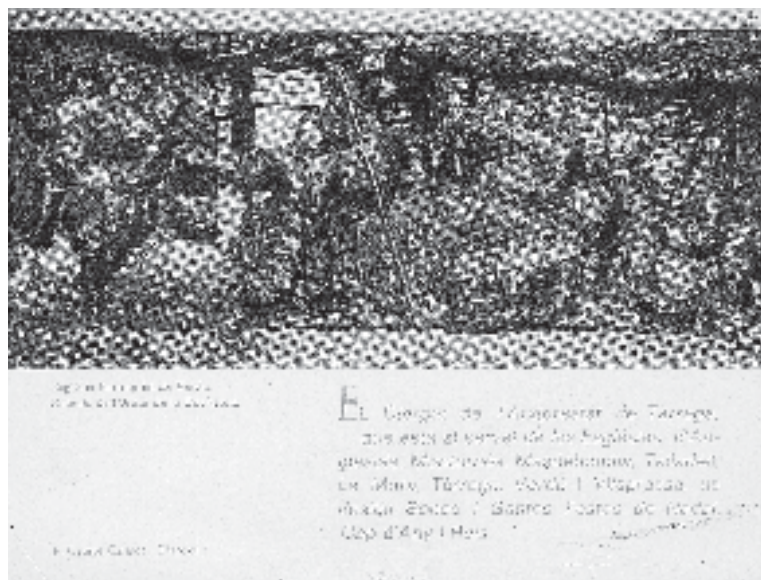
**Figura 5.
Detall de la base.
Jessè o David en
actitud de dormir.**
(Fotografia:
Josep M. Salisi)

Figures 6 i 7.
Detall dels reis que
fan de peanya a la
Mare de Déu.
 (Fotografia:
 Josep M. Salisi)

Figura 8. Detall de la
cintura del cos de la
Mare de Déu.
 Observeu la posició de
 les mans repenjades
 damunt el ventre.
 (Fotografia: Josep M.
 Salisi)

Figura 9. Detall del
relleu de l'adoració
dels pastors.

esquerre. És la part de la imatge on els plecs de les teles són més gruixuts i l'exuberància de roba dóna ampul·lositat i moviment al conjunt en el qual es rabeja Pujol.

A l'hora d'esculpir el rostre, l'escultor surt de la rusticitat de totes les altres cares i guarda per la Mare de Déu unes faccions on combina la serenitat amb un lleuger somriure.

LA TRISTA HISTÒRIA DEL RETAULE

L'església, com a comunitat, fou la gran perseguida i martiritzada en la passada revolta del 1936, i de retruc, els temples.

Entre els últims dies de juliol i primers d'agost d'aquell any, l'església parroquial fou víctima de l'odi contra tot el que representava la religió, i com una bogeria, sants i altars rodaven per terra, mentre un núvol de pols dels altars, al caure, envaïa les naus. Aquesta és l'escena que jo recordo, barrejada amb crits, renecs i burla d'aquells homes i joves (per més pena verdunins) disfressats amb les robes del culte.

D'entre aquests, el cap de brot Magí Balcells, àlies *Correu*, ordenà desmuntar l'altar de la Puríssima, considerat de molt valor, per salvar-lo de la crema.

Ben aviat el cerveri Ignasi Arqués, per indicació del senyor Agustí Duran i Sanpere, es personà a la vila i retirà les imatges del Sant Crist, la Puríssima i la Mare de Déu del Roser,

GENERALITAT DE CATALUNYA

SERVEI DEL PATRIMONI
ARTÍSTIC, HISTÒRIC I CIENTÍFIC
DELEGACIÓ DE TÀRREGA

L'Ajuntament de Verdú entrega en calitat de disposit i salvaguardia per al MUSEU COMARCAL de Tàrrega i sans perdua de la propietat, els següents objectes, que s'en fá carrec Magí Serés Roca. Delegat Comarcal a Tàrrega del PATRIMONI ARTÍSTIC HISTÒRIC I CIENTÍFIC DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA=.

- 1 = Imatge de la Purissima amb l'arbre geneologic
- 2 = Imatge Sant Crist . =talla de fusta Segle XIII
- 3 = Una Custodia de metall amb pedres.
- 4 = Imatge de la Verge del Roser . = talla de fusta
- 5 = Reliquiari de Sn. Pere Claver. = " " "
- 6 = Reliquiari de la Vera Creu. =plata iesmalts.
- 7 = Una Custodia de metall'dorat.gotic modern.
- 8 = Sis vassines de metall repujat.
- 9 = Quatre curnucopies de fusta . =barroc.
- 10 = Una creu processional de plata.
- 11 = Dos marcs de pasta cartró . =barrocs.
- 12 = Un Sant .pintura a l'oli sobre tela.
- 13 = Un reliquiari de Sant sebastià . metall.
- 14 = Retrat del Arcabisbe Tarrés.pintat sobre fusta
- 15 = Quatre peces de terra i ceramica -poc importants.
- 16 = Una capsa d'Osties de metall.
- 17 = Una capseta de Sans olis de plata
- 18 = Dos missals vells
- 19 = Una caldera d'aram amb tapa repujada.
- 20 = Dos caps d'Angel . =talla de fusta
- 21 = Un Cupó de plata repujada.
- 22 = Creu de terme de l'Ermita de S. Miquel. =pedra
- 23 = Creu de terme de les eres . =sortida del poble.

- 24 = 15 peces de diversos texits d'objectes d'esglesia
- 25 = Tres missals antics del 600 al 700
- 26 = Peces de Magolica del Altar del roser.
- 27 = Relleus de fusta del Altar del Roser.
- 28 = Tot l'Arxiu Parroquial.

Verdú 15 de Juny de 1937

El Delegat del P. A.H.C.

L'Alcalde

que diposità de moment a l'Escola Agrícola Tomàs Pellissó, aleshores seu del Comitè, situada a la placeta enfront de l'església. Totes aquestes imatges religioses foren traslladades, pocs dies després, per la Generalitat de Catalunya, al dipòsit que tenia a Viladrau. La resta del retaule fou amuntegat al corral del bestiar propietat del municipi. Aquí s'estigué, i potser s'hauria salvat en la seva totalitat a no ser per la retirada del front de Lleida l'abril del 1938, que féu omplir la vila de tropa i de refugiats i que entrats a l'hivern serví d'encenall per escalfar-se.

No sé si queda clar el perquè alguna part del mateix retaule, com el relleu de l'adoració dels pastors i una tercera part estellada del relleu de la vinguda de l'Esperit Sant, anaren a raure a les golfes de les Escoles Pies de Tàrraga, on foren recollides juntament amb altres objectes religiosos. Hi ha constància a l'Arxiu Municipal de la gestió de Magí Serés i Roca, delegat comarcal del Patrimoni Artístic, Històric i Científic de la Generalitat de Catalunya, d'haver-se fet càrrec "en qualitat de dipòsit i salvaguardia per al museu de Tàrraga", data el 15 de juny de 1937. Així com una altra circular, del desembre de 1937, de la Delegació de Tàrraga del Servei del Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, signada pel propi Magí Serés i dirigida a l'alcalde, on s'anuncia la propera visita per retirar la documentació dels arxius parroquials de la comarca per dipositar-la a l'Arxiu Històric de la Generalitat a Cervera.

LA RESTAURACIÓ

Acabada la tamborinada, retornaren les imatges, guardades a Viladrau. El retorn fou apoteòsic, com acostumaven a ser les festes que arreu se celebraven finida la guerra.

Amb la sort d'haver recuperat la imatge de la Puríssima, i mercès a una fotografia de l'altar d'abans de la guerra, es va emprendre amb un entusiasme il·lusionat la tasca de la restauració. D'aquesta comesa, és just fer esment de Mn. Josep Cases, del rector Mn. Maties i dels verdunins Ramon Tous i Emili Capdevila.

S'aprofitaren el mateix basament de pedra, el relleu central, ja esmentat, i algunes columnes i frisos. Del relleu superior quedà una esqueixada que serví de model per a la resta del relleu.⁹

La tasca fou encomanada al tallista lleidatà Ramon Borràs, que interpretà amb molt encert el fer de Pujol. Començà l'abril de 1951 i quedà com està actualment el 26 de maig de 1961. Tan llarga durada obeeix a la precarietat econòmica, ja que, segons estadístiques, sols es comptava amb els acaptes que feia a les noses i bateigs l'Associació de Filles de Maria, amb les tómbols i obres teatrals que per a aquesta finalitat feien les noies de Verdú amb una perseverança exemplar.

La restauració, encara avui inacabada, no contemplà l'ocupació de les quatre fornícules que

Figures 10, 11, 12 i 13.

Aquests sants d'uns 0,22 m. foren recollits a les golfes de l'Escola Pia de Tàrraga, tot i que no eren de Verdú, els portaren a la vila juntament amb més material religiós. La figura 10, pels atributs que porta, correspon a sant Tomàs d'Aquino i fou robada l'any 1996. (Fotografies: Josep M. Salisi)

abans emplenaven en el primer tram les imatges de Sant Lluís Gonzaga i Sant Josep posteriors a l'obra de Pujol. Tampoc emplenaven les fornícules superiors, originals de l'escultor Pujol, les talles de Sant Ambrós i Santa Agnès (vegeu figura 2).

Als sòcols dels quatre pilars que descansen damunt del parament de pedra s'hi acoblaren quatre sants dominics que no pertanyien al retaule original. N'hi ha tres que porten un llibre i l'altre duu una maqueta d'una església a la mà esquerra i a la mà dreta una estrella pintada, atributs de Sant Tomàs d'Aquino. Malauradament aquesta imatge fou arrabassada el juliol de 1996. Tant de bo es puguin trobar pistes per reincorporar-la.

DISTINCIÓ A LA PARRÒQUIA

Amb aquest títol encetava el setmanari *Nova Tàrraga* la notícia que, a proposta del Secretariat Interdiocesà d'Història i Promoció de l'Art Sagrat a Catalunya, era acceptada la inclusió de la Immaculada de Verdú per ésser exposada a l'exposició "Mil·lennium" a Barcelona com una de les millors peces d'art religiós dins del Mil·lenari de Catalunya. Una imatge "única al món per la seva originalitat i artística concepció."

La notícia sorprengué els mateixos veïns quan el rector Mn. Ramon Roca la féu extensiva a la població. Si bé és cert que la notícia ens omplia de goig, per altra ens dolia veure la capella cega.

El retorn s'allargà més del compte i algú, pessimista, presagiava que no tornaria.

L'organització de "Mil·lennium" es sentia pesada d'exposar-la amb tot l'engrut de pols i fum de la cera de tants anys acumulats, però malgrat aquest inconvenient va exposar-se. L'escultura, en aquella ocasió, no fou rellevant. Potser pel motiu esmentat o senzillament perquè la van deixar ran de terra.

Figura 14. Moment històric de la instal·lació de la Mare de Déu al seu altar, a la parroquial de Verdú.

(Fotografia: Flavià Pont Solsona)

Clausurada l'exposició, la talla es quedà a Barcelona, per iniciativa del mateix Departament de Cultura de la Generalitat, que suggerí de restaurar-la. I sorgí la meravella. Una meravella contada pels mateixos restauradors del Centre de Restauració de Béns Mobles dels tallers del Monestir de Sant Cugat. La Mare de Déu no va necessitar cap pedaç ni cap retoc. Tan sols netejar-la i a mesura que la feina avançava l'entusiasme creixia i creixia fins a connectar amb la nostra vila, que anava seguint la descoberta de la policromia i dels daurats. El que per a Verdú fou gaubança, per als restauradors va ser fruïció.

El recorregut cronològic de la Mare de Déu ens obliga a fer un incís puntual en la repetició històrica del retorn d'aquesta imatge.

Es revivia el precedent de quan, després del malson de tres anys de durada, es feia una entrada solemne de les tres preuades imatges que el poble creia perdudes.

Aleshores, haguérem d'esperar poc més d'un any, però ningú no se'n penedí, i la vila li tributà una solemne benvinguda durant els dies 22, 23, 24 i 25 del març de 1990. Aquest últim fou

una diada festiva. L'església, plena com poques vegades, i la Mare de Déu presidint l'assemblea des de l'altar major, que culminà amb el trasllat fins al seu altar, acompanyada per una barreja d'aplaudiments i d'emocions.

LA PURÍSSIMA TORNA A BARCELONA

Així fou. Aquesta vegada per la porta gran com a exponent del magnífic treball de restauració. Fou amb motiu de l'exposició "Catalunya restaura". Una exposició de vuitanta peces seleccionades de les vuit mil restaurades pel Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya.

La contemplació de la Puríssima a l'edifici de la Pia Almoina era per a sadollar de joia els ulls que la contemplaven. Tan sols entrar, topaves amb la Mare de Déu dalt d'una estrada.

Els restauradors que actuaven d'acompanyants hi feien parada per explicar als visitants el gratificant resultat de la seva tasca de neteja, tornant-li la policromia i l'or, que hi és abundant, al mateix estat original.

Notes

¹ TRENS, M.: *Maria, iconografia de la Virgen en el arte español*. Madrid, 1946, pàg. 98.

² Arxiu Municipal de Verdú. Llibre de Consells 1733.

³ Arxiu Parroquial de Verdú. Protocols. Manual de 1620-1625.

⁴ Arxiu Parroquial de Verdú. Protocols. Manual de 1625-1630.

⁵ Arxiu Municipal de Verdú. Papers solts.

⁶ Arxiu Parroquial de Verdú. Protocols. Manual de 1636-1644.

⁷ Arxiu Parroquial de Verdú. Manual 1636-1644. El desembre de 1638, actua de testimoni Mtre. Gregori Farrer i afegeix "Pintor del Retaule de la Concepció". Al 25 de març de 1639 també el trobem de testimoni. Aquí no diu que hi pinti, però sí l'afegit "en esta vila habitant".

⁸ Jessè o David? Encara que en el present treball s'atribueix a Jessè el patriarca jacent, la incògnita hi

és. Segons el passatge bíblic: "la branca brotarà de Jessè" i entra dins la lògica que s'intituli arbre de Jessè. Nominació donada a partir de la seva presència al "Mil·lennium". El personatge jaient porta corona reial i segons diu Triadó al llibre *Història de l'art català. L'època del barroc, segles XVII-XVIII* (vol. V) i, també, segons la tradició popular de Verdú, és el rei David, coronat com a tal. Jessè no fou rei, però sí ho fou el seu fill. Tot i així crec encertat atribuir a aquesta talla el nom d'arbre de Jessè.

⁹ Aquest fragment estellat no sabem per quin concepte Mn. Maties, rector de Verdú, el lliurà a Jaume Minguell, pintor i assessor artístic de Mn. Maties, durant el temps que el pintor targarí decorava el mural de l'altar major.